

Türkiye’de Üç Tarz-1 AB Siyaseti: Post-Yapısalcı Bir Okuma

Ali BALCI*

Özet

Türkiye-AB arasındaki ilişkilere odaklanan bu çalışma, 2000’lerin ilk on yılı boyunca söz konusu ilişkilerin Türkiye iç siyaseti bağlamında nasıl bir karşılık bulduğu sorusunun etrafında dönmektedir. Dış politikanın içerideki farklı bloklar arasında işleyen iktidar ilişkisinden bağımsız düşünülmemeyeceği varsayımından yola çıkılarak AB ile ilişkilerin İslamcı, laik ve Kürt bloklar temelinde nasıl anlaşılabilirliği konusu inceleniyor.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Dış Politika, Laiklik, İslamcılık, Kürtçülük

Three Modes of EU Policy in Turkey: A Post-Structuralist Reading

Abstract

This study, which deals with Turkey-EU relations in the first decade of the 2000s, interrogates the way in which relations between Turkey and the EU have shaped relations between domestic actors in Turkey. This paper assumes that foreign policy is not independent from domestic affairs and therefore asks how we can understand Turkish-EU relations in terms of relations among secular, Islamic and Kurdish power blocks in Turkey.

Keywords: The European Union, Foreign Policy, Secularism, Islamism, Kurdish Nationalism

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü. E-Mail: alibalci@sakarya.edu.tr.

1990'larda Türkiye dış politikası çalışan araştırmacıların çoğu İslamcı ve Kürt partilerin dış politika üzerindeki etkilerine (dış politikaya dair geliştirdikleri dile) ya "geçici" bir yer verdiler ya da bunları "anormal" kategorisine dahil ettiler.¹ 2000'li yıllara gelindiğinde ise, İslamcılara dış politika yazınında ayrılan yerönemli ölçüde artarken, birçok akademik metin post-İslamcılar² ve ulusalcı laikler arasında Türkiye dış politikası üzerinden yaşanan mücadeleye geniş yer ayırdı. Fakat Kürtler 1990'larda olduğu gibi 2000'lerde de özellikle dış politika meselelerinde sesleri gür çıkmasına rağmen, dış politika yazınında sessizliğe mahkum edildiler ve bu akademik suskunluk söz konusu çalışmaların en büyük eksikliği olarak kaldı. Bu bir eksiklikti, nitekim dış politika alanındaki üç farklı siyaset biçimi birbiriyle ilişkili olduğu kadar, bunların bir diğerinden ayrılmaları da aralarındaki karşılıklı iktidar ve kimlik ilişkisi nedeniyle bir o kadar imkansızdır. Bu nedenle burada Avrupa Birliği (AB) örneği üzerinden bu üç tarz-ı siyaseti değerlendirerek bunların nasıl birbirlerini karşılıklı kuran, bozan, ya da yeniden şekillendiren bir ilişki içinde olduklarını ve bunlardan birini ihmal etmenin dış politikaya dair resmi nasıl eksik bıraktığını göstermeye çalışacağım.

Bu üç siyaset biçiminin belli bir tarihsel geçmişe sahip oldukları, kurumsal karşılıkları bulunduğu, Türkiye'de önemli bir kitlesel desteği arkasına aldıkları ve ideologları, kitle iletişim araçları ve diğer aygıtlarıyla birlikte güçlü bir dil geliştirdikleri düşünülürse elimizde üç tarz-ı siyasetin anlaşılması noktasında bir materyal sıkıntısı olmadığı söylenebilir.³ Bir adım daha ileriye gidersek, özellikle 1980'lerden itibaren Türkiye siyasetini temelde kurumlarıyla, aktörleriyle, aydınlarıyla, basınıyla ve ekonomileriyle birlikte üç farklı tarihsel bloğun ve bunlar arasındaki ilişkinin şekillendirdiği açıkça ortadadır. Bunla-

-
- 1 Bu ayrıntıyı yakalayan önemli istisnalardan biri Binnur Özkeçeci-Taner'in 2005'te kaleme aldığı ufuk açıcı makaledir. Özkeçeci-Taner söz konusu çalışmasında Soğuk Savaş sonrası dönemde "Türk dış politikasını anlamının anahtar unsurunun farklı ve özünde rekabetçi olan düşünceler [Kemalizm, İslamcılar ve Kürtler] arasındaki *çatışmalarda* ve bundan kaynaklanan tavizler ve gerilimlerde yattığını" altını çizmektedir. Binnur Özkeçeci-Taner, "The Impact of Institutionalized Ideas in Coalition Foreign Policy Making: Turkey as an Example, 1991–2002", *Foreign Policy Analysis*, Vol. 1, No. 3, 2005, s. 260. Fakat bu ayrıntıya rağmen, makale Kürtleri ayrı bir düşünce kategorisi olarak saymak noktasında eksik kalır (s. 261).
 - 2 İslamcılığın politik ve devrimsel güdülerinden yoksunlaştığı post-İslamcı aşama ve kavram için bakınız, Nilüfer Göle, "Snapshot of Islamic Modernities," *Daedalus*, Vol. 129, No. 1, Winter 2000, ss. 91-117.
 - 3 Bakınız, Ali Balcı, "Yeni Üç Tarz-ı Siyaset", *Zaman*, 6 Mayıs 2012; Ali Balcı, "Üç Tarz-ı AB Siyaseti: Ulusalcı Laikler, Post-İslamcılar ve Kimlikçi Kürtler", *Birikim Dergisi*, 7 Mayıs 2012, <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=842>.

rın biri ya da ikisi Cumhuriyet tarihinin belli dönemlerinde hasıraltı edilmiş olsa da, yaşadığımız son yirmi yıl bu üç tarihsel bloğun açık gerilimine sahne olmuş ve bu gerilim kendisine dış politika alanında önemli bir karşılık bulmuştur. Son on yılı farklılaştıran ise, bu açık gerilimde İslamcıların 28 Şubat tasfiyesinden sonra kendilerini yeniden tanımlayarak post-İslamcı bir dille daha aktif bir şekilde geri dönemleri ve savunma aygıtları önemli ölçüde tahrip olan laik bloğun kendisine ulusalcı bir form vererek bir restorasyona gitmesi olmuştur. Kürt kimliği etrafında siyaset yapan etnik Kürtler ise ayrılıkçı çizgiden uzaklaşarak tabanlarını daha da genişletme imkanı bulmuştur. Fakat söz konusu gerilimin İslamcı-laik ayağı son dönem akademik çalışmaların ilgi konusu olsa da, özellikle dış politika çalışmalarında Kürt ayağı kendisine hala önemlibir karşılık bulamamıştır.

Türkiye dış politikasını çalışan herhangi birisi bu üç farklı bloğun özelliikle son on yıla hakim olduğunu ve bunun bazı durumlarda çatışmaya ve dış politik ilişkilerde sarsıcı değişimlere yol açtığını kolayca fark edebilecektir. Daha kapsayıcı bir ifadeyle söylemek gerekirse, Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politika bu üç farklı blok arasındaki mücadelenin önemli stratejik ayaklarından birine dönüşmüştür. Bu dönemde (ulusalcı) laik blok, İslamcılar/post-İslamcılar ve (etnik)Kürtler dış politikaya dair kendi dillerini geliştirmiş ve bunları iktidar mücadelesinde bir strateji olarak devreye sokmuşlardır. Fakat bu bloklar için dış politika, sadece devlet içindeki ayrıcalıklı pozisyonların sürdürülmesi, bu pozisyonların sağlanması, mevcut iktidar ilişkilerinin değiştirilmesi, ya da muhalif kampın zayıflatılmasının bir dayanağı olmamış, aynı zamanda kimliklerinin üretimi ve yeniden üretimi için de söylemselalan sunan bir işlev de görmüştür. Dolayısıyla dış politikadaki bu üç tarz-ı siyaset bir taraftan bloklar arasındaki farkın bir ürünü iken, diğer taraftan da bu farkı mümkün kılan ve süreklileştiren bir işlev üstlenmiştir. Bu da söz konusu blokların belli dönemlerde aynı dış politik meselede pozisyon değiştirmesini ve karşısındaki tarihsel blok ile arasındaki farkı ortaya koyma (*a mark of distinction*) çabasını açıklayan bir ayrıntı olmuştur.

Aşağıda bu üç tarz-ı siyasetin 2000’lerin ilk on yılında Avrupa Birliği örneğinde nasıl karşımıza çıktığına değineceğim ve daha sonra bu üç farklı siyaset biçiminin *ilişkiseliliği* üzerinde bir değerlendirmede bulunacağım. Dış politikanın içeride işleyen iktidar ilişkilerine içkin olduğu varsayımından hareketle bu dış politik pozisyonların iktidar mücadelesinden bağımsız düşünülmemeyeceğini ve tam da bu nedenle söz konusu üç tarz-ı AB siyasetinin nasıl üçlü bir açmaz (*trilemma*) ortaya çıkardığını göstermeye çalışacağım. Dış politikaya ‘iç kimlik kaygılarının bir uzantısı’ değil, aksine pratiğe döküldüğü dönemdeki ik-

tidar ilişkilerinin paralelinde gelişen bir stratejiolarakbakıldığında söz konusu blokların söylemlerindeki farklılaşmaları açıklamak daha kolay olacaktır. Fark üretiminin, daha geniş bir ifadeyle iktidar ilişkilerindeki pozisyonları mümkün kılan ve süreklileştiren hakim dilin, tıkanıdığı noktada dış politik söylem kendisini yeniden kurar ve bir anlamda iktidar mücadelesindeki mevzileri res-tore eder.

Dış Politika: Kimlik, Fark ve İktidar İlişkileri

Dış politika ifadesindeki 'dış' kelimesinin üzerinin neden çizilmesi gerektiğini açıkladığım bir çalışmada bu çizme eylemini şu şekilde temellendirmiştim

'Dış politika' ifadesi tam da bu çizgi nedeniyle bir taraftan kendisininapri-ori bir gerçekliği olmayan aksine inşa edilmiş bir mit olduğunu ele verirken, diğer taraftan da içerinin (her şeyden bağımsız bir öze sahip) ayrı bir poli-tik alan olmadığını fısıldar..'Dış politika' içerideki iktidar ilişkilerinin bir uzantısıdır ama aynı zamanda içerideki iktidar ilişkilerini kuran, sağlam-laştıran, bozan ya da yeni bir şekilde kuran bir rolü de vardır. Tek başına 'dış politikanın' içerideki iktidar ilişkilerinin bir ürünü olduğunu söylemek içeriği ayrıcalıklı bir pozisyona taşıyacağından tehlikelidir ve bu yorum 'dış politikayı' içerideki güç mücadelesinden başarıyla çıkanın bir pratiği ola-rak değerlendirme yanlısına kadar gider.⁴

Yukarıdaki alıntı üzeri çizili dış politikanın geleneksel ve bildik anlamıyla kullanılan dış politikadan üç temelde farklılaştığını savunuyor. Birincisi ve en önemlisi, dış politikabelli bir devletin ulusal çıkarını yansıtan bir şey değil aksine, o devlette mevcut iktidar blokları arasında varolan pozisyon savaşlarının bir uzantısıdır.⁵ İkincisi, dış politika belirli objektif temellere⁶ dayanmaktan

4 Ali Balcı, "Dış Politika: Yeni Bir Kavramsallaştırma Bağlamında Egemenlik Mitinin Analizi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 7, Sayı: 28, Kış 2011, s. 23.

5 Bu temel savın Kıbrıs örneği üzerinden analizi için bakınız, Ali Balcı, "Foreign Policy as Politicking in the Sarikiz Coup Plot: Cyprus between the Coup Plotters and the AKP", *Middle East Critique*, Vol. 21, No. 2, Summer 2012, ss. 157-170. Ayrıca İsrail ile ilişkiler örneği üzerinden analizi için de bakınız, Ali Balcı ve Tuncay Kardeş, "The Changing Dynamics of Turkey's Relations with Israel: An Analysis of 'Securitization'", *Insight Turkey*, Vol. 14, No. 2, 2012, ss. 99-120.

6 Türkiye dış politikasına ilişkin yapılan çalışmalara bakıldığında 1990 öncesi literatüre hakim olan realistler için bu ulusal çıkar iken, 1990'ların ortalarından itibaren sıklıkla kullanılan inşacı teori için bu kimliktir. Özellikle son dönemde Türkiye dış politikasını açıklarken kimliği verili olarak alan inşacı yaklaşımı kullanan çalışmalar için bakınız, Kemal İnat ve Burhanettin Duran, "AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama", *Demokrasi Platformu*, Cilt: 1, Sayı: 4, Güz 2006, ss. 1-39; Yücel Bozdağlıoğlu, "Modernity, Identity and Turkey's Foreign Policy", *Insight Turkey*, Vol. 10, No. 1, 2008, ss. 55-76.

ziyade inşa edilen ve hatta daha geniş bir inşa süreci içinde kendisine yer bulan bir olgudur. Diğer bir ifadeyle, dış politika belirli durumda aynı sonuçları üreten pozitivist bir çıktı değil, aksine kimlik ve iktidar ilişkilerinin dahil olduğu bir süreçte ortaya çıkan ve tam da bu nedenle geleneksel dış politika çalışmalarının ileri sürdüğü gibi öngörülmesi ve kendini benzer koşullarda tekrarlaması mümkün olmayan bir şeydir. Üçüncü olarak, dış politika sadece kimlik, fark ve iktidar ilişkilerinin dahil olduğu bir süreçte ortaya çıkan bir şey değil, aynı zamanda kimlik, fark ve iktidar ilişkilerini şekillendiren, altüst eden, sağlamaştıran ve bazen de yeniden kuran bir işleve sahiptir.

Dış politika bir kere bu şekilde tanımlandıktan sonra artık geleneksel biçimiyle diplomat ve devlet adamlarının ayrıcalıklı bir politik performansı olmaktan çıkar. Artık dış politika sinema karesindeki bir görüntüden, konusunda uzman ya da uzman olmayan bir akademisyenin kaleme aldığı çalışmaya kadar tüm pratiklerle ilişki içinde olan, diğer bir ifadeyle devasa söylem alanının içinde oluşan ve bu söylem alanının hem çıktısı hem de girdisi olarak okunabilecek *söylemsel ve pratik bir performanstır*.⁷ Bu noktadayani dış politikanın bürokrasinin bir üretimi olmadığı tespit edildiği zeminde önemli bir ayrıntının altını çizmek gerekiyor. Dış politika hakim sınıfın/bloğun diğer sınıf ya da blokları iktidar ilişkileri bağlamında kontrol etmesi diğer bir ifadeyle onlar üzerinde bir hegemonya kurması olduğu kadar muhalif blokların bu hegemonik sürece direnmesinde, onu değiştirmesinde ya da alt üst etmesinde de devreye giren bir şeydir. Tam da bu nedenle üzeri çizili bir dış politikadan değil üzeri çizili *dış politikalar*dan bahsetmek daha isabetlidir. Şayet dış politika kimlik inşasına dahil olan birçok pratikten bir tanesi ise⁸ dış politika hegemonik devlet gücünün diğer bloklar karşısında kendi hegemonyasını sürrekli kılma noktasında işine yaradığı kadar muhalif blokların kendi kimliklerini sağlamaştırma ve bu hegemonik sürece direnme noktasında da işlevseldir. Birinci kısım yani dış politikanın hegemon bloğun elinde ne işe yaradığı noktasında David Campbell çifte dışlama (*double exclusion*) kavramını kullanırken, bununla içeride muhalif blokların dışlandığı, marjinal konumaitildiği ve susturulduğu sürecin dış politika ile üzerinden bir kez daha geçilmesini ifade eder.⁹ Dolayısıyla hegemon bloğun konuştuğu ve pratiğe döktüğü bir dış

7 Ali Balcı, “Diskors ve Pratik Olarak Dış Politika”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 4, Sayı: 15, Güz 2007, s. 70.

8 David Campbell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998), s. 65.

9 *Ibid*, s. 63.

politika içerideki mevcut iktidar ilişkilerinin süreklileştirilmesi ve sağlamlaştırılması noktasında devreye sokulan bir yeniden onay ve hatta (içerideki) ilk dışlama biçiminin normalleştirilmesidir.

Fakat dış politikayı sadece bu şekilde yani tekil okumak yeterli değildir. Dolayısıyla dış politika hegemon bloğun elinde bir çifte dışlama olduğu kadar, muhalif blokların elinde “çifte direniş” (*double resistance*) olarak da işlev görür. Dış politika (yani muhalif blokların dile döktüğü dış politik söylemler ve pratikler) bir taraftan bunların kendi kimlik ve farklarının bir yeniden onaylanması iken, diğer taraftan da hakim bloğun altının oyulması, tahrip edilmesi, söylemsel düzlemde normalleşmiş halinin bozulması olarak işler. O halde bu noktada bir tanım yapmak gerekirse, (üzeri çizili) *dış politika farklı blokların devrede olduğu ve kimlik, fark ve iktidar ilişkilerine için bir süreçte konumlanan politik bir performanstır*. Bu tanımdan hareketle bu çalışmada bir devlet olarak Türkiye'nin tekil bir Avrupa Birliği politikasından bahsetmek yerine, ülkedeki farklı blokların kimlik, fark ve iktidar ilişkiler bağlamında nasıl bir AB politikası ürettiklerine, bu politikaların ne anlama geldiğine ve bunların ilişkiselliğine odaklanmaya çalışacağım.

Bu teorik savları AB politikalarına uyarlamadan önce 2000'li yılların on yıllık döneminde en çok tartışmaya konu olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) 'komşularla sıfır sorun' (KSS) ilkesi açıklayıcı bir örnek olabilir.¹⁰Bu noktada yukarıdaki kuramsal tespitlerin uygulamada ne anlama geldiğini KSS üzerine kaleme alınmış bir başka metine itiraz yoluyla anlatmak öğretici olabilir. Türkiye dış politikası konusunda çalışmaları ile bilinen İlhan Uzgel temelde “KSS'nin en önemli yönünün Kemalizmle dış politika üzerinden yürütülen bir hesaplaşma girişimi” olduğunu “ve bugünkü haliyle bu denemenin” başarısızlıkla sonuçlandığını öne sürmektedir.¹¹Yukarıdaki teorik savlar kapsamında Uzgel'in ilk iddiası ne kadar doğruysa ikinci söylediği de bir o kadar eksiktir. İlk iddiası dış politikanın aslında içeride işleyen iktidar ilişkilerinde devreye sokulan bir strateji olduğunu doğrularken, KSS'nin hem söylemsel ve hem de pratik düzlemde hâkim Kemalist dili marjinalleştirdiği, zayıf düşürdüğü ve tasfiye ettiğini açıkça ilan etmektedir. İkinci iddiası ise farklı bir zemine kayarak dış politikanın dışarıdaki çıktılarında hareketle başarısız olduğunu ve sorun çözmek yerine sorun üreten bir hal aldığını ileri sürmektedir. Oysa cümle ilk iddia ile aynı zeminde (içerideki iktidar ilişkileri üzerindeki etkisi) devam

10 Söz konusu ilke için bakınız, Murat Yeşiltaş ve Ali Balcı, “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, *Bilgi*, Sayı: 23, Kış 2011, ss. 17-18.

11 İlhan Uzgel, “Sıfır Sorunun Çöküşü”, *Radikal İki*, 1 Temmuz 2012.

etseydi KSS’nin ‘başarılı’ olduğunu ve Kemalist dilin devlet söylemi noktasındaki hakim pozisyonunu tasfiye ettiğini ve yeni ortaya çıkan muhafazakar hegemonik dili¹² normalleştirdiğini söylemiş olacaktı. Bu noktada yani KSS’nin neden Kemalizm ile girilen iktidar mücadelesinde bir strateji işlevi gördüğü meselesinde biraz daha ayrıntıya girmekte fayda var.

AKP dış politikasının açık ara en önemli ismi olduğu tartışma götürmez olan Ahmet Davutoğlu 1997’de *Perception* dergisinde kaleme aldığı bir yazısında şu tespiti yapıyor: “Dünyanın diğer kısımlarında demokratik değer ve mekanizmaları teşvik eden Batılı güçler Müslüman dünyasındaki demokratik olmayan rejimleri desteklediler. Mantık basitti: Müslüman dünyadaki demokratik bir sistem Batı karşıtı İslamcı rejimlere yol açabilir. Böylesi bir akıl yürütme açıkça bu sunma biçiminin ardındaki temel motivasyonun demokratik değerlerden çok kendi çıkarlarının olduğunu ortaya koyuyor. Bazı Müslüman ülkelerdeki yozlaşmış askeri bürokratik elit bu korkuyu sömürmüş ve küresel sistemik güçlerle Müslüman dünyadaki demokratik süreçleri yıkmak için işbirliğine gitmiştir.”¹³ Davutoğlu’nun bu ifadeleri AKP dış politikasının temel amacının ne olduğunu büyük ölçüde ortaya koyan bir alıntı olarak okunabilir. Mevcut uluslararası yapı Müslüman dünyasında (bu Türkiye olarak da okunabilir) askeri bürokratik yapıların sürekliliğine imkan sağlamakta ve bunu değiştirmenin yolu da bu sürekliliği mümkün kılan hakim akıl yürütmenin değişmesinden geçmektedir. Bu bağlamda bugüne kadarki söylem ve pratiklere baktığımızda rahatlıkla söylenebilir ki, AKP dış politikası, özellikle AB’ye yönelik olan boyutu,temelde bu akıl yürütmeyi geçersizleştirecek bir zemin üzerinden yürümüşür.

Dış politika üzerinden ülkedeki askeri bürokratik yapıyı tasfiye etmeye imkan sağlayan ikinci ayak ise yine Davutoğlu’nun ifadeleriyle “‘Türkiye’nin etrafı düşmanlarla çevrilidir’ psikolojisinden ve buna bağlı gelişen savunmacı refleksten kurtulmak”¹⁴ diğer bir ifadeyle komşularla sıfır sorun ilkesi olmuştur. Batı’daki akıl yürütmeyi altüst etmek nasıl bürokratik askeri yapı üzerine kurulu Kemalist hegemonik bloğun dış onayını ortadan kaldırmışsa, komşularla sıfır sorun da bunu tamamlayan bir şekilde askerinin ayrıcalıklı pozisyonunu

12 Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013).

13 Ahmet Davutoğlu, “The Clash of Interests: An Explanation of the World (Dis)Order”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol.2, No. 4, December 1997–February 1998.

14 M. İbrahim Turhan “Ahmet Davutoğlu: Türkiye Küresel Güçtür”, *Türkiye Söyleşiler: Avrupa*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2007), s. 26.

normalleştiren iç akıl yürütmeyi değiştirmiştir. Dolayısıyla dış politika üzerinden Kemalist bloğa ve onun iktidar ilişkilerindeki hakim pozisyonunu sürekli kılan kurumsal yapılara yönelik bu çift taraflı tahrip Türkiye'deki iktidar ilişkilerinin dönüşmesine yönelik yapılan analizlerde gözden kaçırılmaması gereken en önemli ayrıntıdır. Diğer bir ifadeyle dış politik söylem ve pratikleri 'ulusal çıkar' gözlüğünden okuduğumuzda ıskalayacağımız en önemli ayrıntı bu söylem ve pratiklerin iktidar ilişkilerinde (sürdürülmesinde, altüst edilmesinde, değişmesinde, ya da yerini yenisinin almasında) ne anlama geldiği konusudur.

KSS'yi Kemalist dış politika anlayışına bir alternatif olarak okumak yerine, Kemalist dış politikanın içerideki Kemalizmin hakim pozisyonunu normalleştirip süreklileştiren işlevi karşısında ortaya çıkan tasfiye edici bir dil olarak görmek gerekir.¹⁵ Diğer bir ifadeyle KSS 'çifte direniş' olarak işlev görmüş ve Kemalist hegemonya ile mücadele eden politik dili dış politika üzerinden normalleştirmiş, meşrulaştırmış, onaylamış ve hatta ona alan açarak söylem alanını baskın bir şekilde belirlemesine imkan sağlamıştır. Diğer bir ifadeyle, KSS bir taraftan bu politikanın yürütücülerine önemli bir konuşma alanı açmış ve hakim Kemalist dili o zamana kadar kıyıda köşede kalmış (marjinalleştirilmiş) alternatifleri ile açık bir rekabete sokmuştur. Diğer taraftan da Kemalist hegemonik bloğun bu ülkedeki en önemli kurumsal koruyucusu olan ordunun (dış politikadaki) ayrıcalıklı konuşma alanını elinden alarak politik alandan tedrici tasfiyesini mümkün kılmıştır. Bu nedenle KSS'nin Kemalist blok üzerindeki hem söylemsel hem de kurumsal tahribatı sanıldığından çok daha büyüktür ve Uzgel'in iddia ettiği üzere bu yönüyle "başarılıdır". Bu anlamda KSS'nin tam da hedeflediği tasfiyeyi tamamlayıp en önemli işlevini kaybettiği (bir anlamda misyonunu doldurduğu) ve yerini yeni bir söyleme¹⁶ bıraktığı bir ortamda eleştirilmesi tesadüf değildir. Nitekim bu eleştiriler söz konusu söylemsel geçişi mümkün kıldığından diğer bir ifadeyle mevcut hegemon bloğun kendisini yenilemesine imkan sağlayan söylemsel alanı ürettiğinden dolayı radikal bir eleştiri olmaktan uzaktırlar.

Hegemon bloğun yeni dili 2011 yılında başlayan Arap Baharı sürecinde ipuçlarını verirken, ısrarla 2000'lerin ilk on yılı boyunca iktidar ilişkilerinin

15 Ali Balcı, "1990 Sonrası Türk Dış Politikası Üzerine Bazı Notlar: Avrupa Birliği ve Kıbrıs Örneği", içinde Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil, der., *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, (İstanbul: Nobel Yayınları, 2010, s. 91).

16 Bu konuda bir örnek için bakınız, Tarık Oğuzlu, "The 'Arab Spring' and the Rise of the 2.0 Version of Turkey's 'Zero Problems with Neighbors' Policy", *SAM Papers*, Center for Strategic Research, No. 1, February 2012, ss. 1-16.

değişiminde devreye girmiş söylemsel bir stratejinin değişimden sonraki mevcut dış politik söylemi anlamlandırmada kullanılıyor olması hakim dilin işleyiş biçimini iskalama tehlikesiyle maluldür. Mevcut muhafazakar hegemonik bloğun Kemalizm ile hesaplaşması iktidar ilişkilerini değiştirme noktasında bütünüyle bitmiş olmasa da, bu hesaplaşmanın artık KSS üzerinden değil, başka dile getirme biçimleri üzerinden yeni iktidar ilişkilerini sağlamlaştırma bağlamında (çifte dışlama) sürdüğünü fark etmek gerekiyor. Arap Baharı ile tarihe karışan eski rejimlerin Kemalizm ile özdeşleştirilmesi, demokrat-diktatör ikiliğinin sürekli bir şekilde hatırlatılması, Türkiye modeli yerine Kemalizmi tasfiye etmiş bir AKP modelinin dolaşımında olması¹⁷ gibi pratikler bu yeni dilin örnekleri olmuşlardır. Bunlar yeni tarihsel dönemde Kemalizmin bütünüyle tasfiyesinin (daha da önemlisi sürekli bir şekilde öteki konumunun beslenmesinin) ve karşılığında muhafazakar hegemonik bloğun normalleştirilmesinin araçları olarak okunabilir. Bu durumda Uzgel’in argümanlarından birinde biraz düzeltmeye gidersek AKP’de cisimleşen muhafazakar bloğun ötekisinin bugüne kadar Kemalizm olduğu ve AKP’nin dış politikasını bu ötekinden bağımsız düşünmenin mümkün olmadığı söylenebilir. O halde KSS bir dönem Kemalist hegemonyadan muhafazakar hegemonyaya geçiş sürecinde nasıl muhafazakar bloğun çifte direnişi olarak devreye girmiş ise, Arap Baharı sonrası dönemde muhafazakar blok Kemalist blok ile olan mücadelesinde hegemonik bir pozisyonadadır ve bu bağlamda dış politika Kemalist blok düşünlüğünde çifte dışlama temelinde işlemektedir.

Post-İslamcılar ve AB

Sistemantik açıdan ilk olarak post-İslamcıların AB politikasına değinmekte fayda var. İslamcıların AB karşıtı dilinin 1990’ların sonundan itibaren değişmesi ve ardıllarının AB destekçisi bir pozisyon takınması diğer blokların AB algısını önemli ölçüde yeniden şekillendirmiştir. Burada ulusalcı laik ve etnik Kürt bloklarının salt AKP’nin AB yanlısı tavrı nedeniyle pozisyon değiştirdiğini ileri sürmüyorum. İslamcı cemahtaki AB algısının değişimi belirleyici bir şey olsa da, daha karmaşık ve birçok unsuru içinde barındıran bir durumdan bahsetmek mümkündür. Nitekim Avrupa Birliği’nin attığı adımlar da önemli ölçüde bu tavrı değişikliklerinde belirleyici olmuş ve AB’nin içerideki iktidar ilişkileri bağlamında belirli blok lehine etkin olmaktan çıktığı durumlarda söz konusu bloklar AB politikalarını yeniden belirleme yoluna gitmişlerdir.

17 Burhanettin Duran ve Nuh Yılmaz, “Ortadoğu’da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı’ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri”, içinde Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Resul Usul, der., *Türk Dış Politikası Yılığ 2011*, (Ankara: SETA Yayınları, 2012), ss. 15-86.

Yine de, laik bloğun özellikle asker üzerinden Türkiye siyasetinde kendisine sağladığı ayrıcalıklı pozisyon AB'nin temel eleştirisine dönüşünce söz konusu blokta Brüksel'e yönelik kuşkucu bir damarın güçlendiği ileri sürülebilir, ama bu kuşkuculuğu etkin bir politik tavır haline getiren post-İslamcıların ve Kürtlerin AB üyelik süreci üzerinden kazandıkları politik mevziler olmuştur. Tam da bu nedenle, laiklik ve ulus-devlet gibi Kemalizm'in temel ilkelerinin AB reformları süresince kimlikçi laik bloğun 'kırmızı çizgilerine' dönüşmesi bir tesadüf değildir.¹⁸

AKP iktidara geldiği ilk dönemde siyasal meşruiyeti elde etme konusunda Türkiye'deki diğer politik partilerden daha fazla uluslararası desteğe bel bağlamış ve tam da bu nedenle AB'ye yönelik dış politika, iktidarda bulunduğu süre boyunca bu partinin iç politika alanında kullandığı ya da devreye soktuğu bir strateji işlevi görmüştür.¹⁹Türkiye'nin AB üyeliği politikası ekonomik ve küresel politikadaki getirileri bir tarafa temelde AKP için iktidar ilişkilerinin yeniden kurgulanmasına içkin bir politika olup çıkmıştır. Post-İslamcılar AB üyelik sürecini ve bunun gerektirdiği siyasal reformları askerin politik ayrıcalığını tasfiye etmenin ve dolayısıyla temsil ettiği siyasal bloğa yaşam alanı açmanın en etkin aracı olarak görmüş ve bu bağlamda dış politikayı bir nevi iktidar ilişkilerini dönüştürmenin hizmetine koşmuştur. Özellikle iktidarının ilk 5 yıllık döneminde AB üyeliği ve gerektirdiği yasal düzenlemeler yoluyla AKP, o güne kadar AB üyeliğini savunmuş olan (ulusalçı) laik bloğu "retorik bir tuzağa" düşürmüştü²⁰ ve karşısındaki bloğu önemli ölçüde zayıflatmıştır. Bu tarihe kadar ideolojisini önemli ölçüde Batılılaşma üzerine kuran ve Batı medeniyetine dahil edilmeyi nihai amaç olarak saptayan Türkiye'deki laik ideoloji AKP'nin AB yanlısı diline ve pratiklerine uzun bir süre karşı bir dil geliştirmekte zorlanmış ve geliştirilen kısa vadeli alternatifler de hızla marjinal alana itilmiştir.

Tam da bu noktada belirtmek gerekir ki, post-İslamcıların AB destekçi politik tavrı salt stratejik bir hamle değil, aynı zamanda onları farklılaştıran

18 Tuba Ünlü Bilgiç, "The Military and Europeanization Reforms in Turkey", *Middle Eastern Studies*, Vol. 45, No. 5, September 2009, ss. 812 , 815.

19 Bu konuda bakınız, Burhanettin Duran, "JDP and Foreign Policy as an Agent of Transformation", içinde Hakan Yavuz, der., *The Emergence of A New Turkey: Democracy and the AK Parti*, (Salt Lake City: The University of Utah Press, 2006), ss. 281-305; Kemal İnat, "Türkiye'nin Dönüşümünde Avrupa Birliği'nin Etkisi", içinde Davut Dursun, Burhanettin Duran ve Hamza Al, der., *Dönüşüm Sürecindeki Türkiye*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2007), ss. 97-120.

20 Zeki Sarıgil, "Europeanization as Institutional Change: The Case of the Turkish Military", *Mediterranean Politics*, Vol. 12, No. 1, March 2007, s. 50.

ve daha da önemlisi diğer iki bloğu yeni fark sembolleri üretmeye zorlayan bir pozisyon olmuştur. Refah Partisi sonrası AKP’nin kendisini post-İslamcı temelde yeniden tanımlaması güçlü AB yanlısı pozisyonu üzerinden yeniden onaylanmış, diğer bir ifadeyle AB yanlısı tavır post-İslamcı kimliğin dış politik referanslar üzerinden onayı temelinde bir işlev görmüştür.²¹ Dolayısıyla AB yanlısı pozisyon bir taraftan post-İslamcılara Kemalist blokla girdiği iktidar ilişkilerinde önemli bir dayanak sağlarken, diğer taraftan da kendi kimliğinin onayına ve diğer kimliklerin marjinalleşmesine hizmet etmiştir. Bu nedenle post-İslamcıların AB’ye yönelik desteğinin iktidar mücadelesi içindeki diğer blokları AB-kuşkucu bir politikaya zorlayarak marjinalleştirmeye de hizmet etmiş olduğu söylenebilir. Tekrarlamak gerekirse özellikle 2000’lerin ilk on yılının son dönemine kadar AKP’nin AB yanlısı politikası bir taraftan post-İslamcı kimliğin dış politik pratikler üzerinden yeniden onaylanmasına imkan sağlamış, diğer taraftan da özellikle Kemalist bloğun iktidar ilişkilerindeki hakim pozisyonunun tasfiyesini mümkün kılmıştır.

Fakat 2000’lerin ilk on yılının ikinci yarısından itibaren tedrici bir şekilde AKP hükümetinin güçlü AB destekli tavrında bir gerileme olmuştur. Bu durum bir ölçüde Avrupa’da sağın yükselişiyle açıklansa da, aynı oranda AB’nin ve AB yanlısı politikanın iktidar ilişkilerini dönüştürme gücünün eskisi kadar etkin olmaması ile de ilişkilidir.²² Özellikle Ergenekon süreci sayesinde iktidar ilişkilerindeki hegemonik pozisyonunu güçlendirmesi ile birlikte, AKP hükümeti için AB ve AB destekçi bir politika Kemalist blokla mücadelesinde eski etkinliğini önemli ölçüde kaybetmiştir. Avrupa Birliği’nin 2008’den itibaren yaşadığı ekonomik krizin AKP bağlamında en önemli getirisi ise söylemin büyük ölçüde ekonomik temele kayması olmuştur. AKP hükümeti sıklıkla Türkiye’deki ekonomik koşulları AB’nin yaşadığı ekonomik krizle birlikte okuyarak AB’yi kendi ekonomik performansının ötekisi olarak konumlandırmıştır. Bu durumda AB iç politikada demokrasi, insan hakları ve sivil-asker ilişkileri söylemiyle Kemalist bloğun tasfiyesi için bir dış onay olmaktan çıkmış, hegemon bloğun ekonomik başarısının bir onayına dönüşmüştür. Diğer bir ifadeyle AKP

21 Nathalie Tocci, “Europeanization in Turkey: Trigger or Anchor for Reform,” *South European Society and Politics*, Vol.10, No.1, March 2005, s. 80; TuncayKardaş, “Turkey: Secularism, Islam, and the EU”, *The Borders of Islam: Exploring Samuel Huntington’s Faultlines, from Al-Andalus to the Virtual Ummah*, içinde Stig J. Hansen, Atley Mosey ve TuncayKardas, der., (London: Hurst and Company, 2009), s. 201.

22 Burhanettin Duran, “The Justice and Development Party’s ‘New pPolitics’: Steering Towards Conservative Democracy, A Revived Islamic Agenda or Management of New Crises”, içinde Ümit Cizre, der., *Secular and Islamic Politics in Turkey: The Making of the Justice and Development Party*, (New York: Routledge, 2007), s. 89.

iktidarının ilk döneminde AB hegemonik Kemalist bloğun söylemsel ve pratik düzlemde tahrip edilmesi, altının oyulması işlevi görürken, özellikle 2008'den sonra AKP'de temsilini bulan muhafazakar bloğun gözünde AB kendisine referansla içerideki başarısının onaylandığı bir ekonomik öteki halini almıştır.

Ulusalçı Laikler ve AB

Avrupa'nın Kemalizm'in zuhur ettiği dönemdeki Aydınlanmacı ulus devlet rasyonelliğini bir tarafa bırakarak özellikle Soğuk Savaş'ın ardından çok kültürlülüğü kucaklayan yeni bir forma bürünmesi Kemalist cenahın Avrupa algısında bir sarsıntıya neden olmuştur.²³ Aydınlanmacı ulus devlet rasyonelliği Kemalist bloğun iktidar ilişkileri bağlamında hegemonik pozisyonunun temel zeminini oluştururken, bu anlayışın yerini başka bloklara alan açan çok kültürlü yaklaşımlara bırakması Kemalist iktidarı direnişler karşısında söylemsel bağlamda zayıflatmıştır. 1999'da Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi aday ülke statüsüne kabul etmesi ile birlikte yeni AB'den duyulan tedirginlik laik bloğun söylemlerinde bir karşılık bulmaya başlamış ve söz konusu bloğun Avrupa kuşkucu tavrının temel zeminini oluşturmuştur. Sarsıntının en önemli nedeni yeni Avrupa'nın özellikle Cumhuriyet'in Aydınlanmacı ulus devlet rasyonelliğinin başından beri bastırıldığı kimliklere fırsat alanı açmak yoluyla Türkiye'deki mevcut iktidar ilişkilerinin sürdürülmesi noktasında ciddi bir probleme dönüşmüş olmasıydı. Bu söylemsel değişikliğin yanı sıra, ulusalçı laik bloğun iktidar ilişkilerindeki ayrıcalıklı pozisyonunun en önemli kurumsal dayanağı olan ordunun AB'nin demokratikleşme bağlamında eleştirdiği temel yapıya dönüşmesi ulusalçı laik bloğun gözünde AB üyeliğini tartışmalı hale getirmiştir.

Avrupa Birliği'nin yaşadığı çok kültürlülük temelinde dönüşüm, böylesi bir yaşam biçimine imkan vermeyen yapıları eleştirmesini ve bu yapılarda değişikliği üyeliğin önkoşulu olarak öne sürmesini de beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda, 1998'de yayınlamaya başladığı İlerleme Raporları ile birlikte AB'nin üyelik için talep ettiği temel koşulların başında asker üzerinde sivil kontrolün oluşması ve Millî Güvenlik Kurulu'nun siyasi alana müdahale eden pozisyonunun değiştirilmesi gelmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin laik Kemalist rejimin nihai koruyucusu olduğu düşünüldüğünde bu koşullar Türkiye için sistemik bir değişiklik anlamına gelse de, gerek 28 Şubat sonrası İslamcıların kontrol altına alındığı gerekse Abdullah Öcalan'ın yakalanarak Kürt şiddetinin

23 Necati Polat, "Identity Politics and the Domestic Context of Turkey's European Union Accession", *Government and Opposition*, Vol. 41, No. 4, 2006, s. 515.

önüne geçildiği bir iklimde bu durum fazla sorun teşkil etmemiştir. Tam da bu nedenle dönemin Genelkurmay Başkanı asker olarak AB üyeliğini destekleyeceklerini ve AB’nin MGK’daki asker üyeleri azaltma talebine de olumlu baktıklarını söylemiştir.²⁴ Yine de belirtmek gerekir ki, bu desteğe rağmen özellikle Kürt kimliği konusundaki AB talepleri bu tarihlerde de ulusal birliğe bir tehdit olarak algılanmıştır.

Fakat AB’nin demokratikleşme konusunda genel geçer söylemleri bırakıp tanımlanmış açık taleplerde bulunmaya başlaması (kimlikçi Kürtlerin yani sıra) post-İslamcıların AB’yi iktidar ilişkilerinde bir strateji olarak devreye sokması ile birleşince ulusalcı laik blok ‘AB kuşkucu’ bir tavır takınmaya başlamıştır. Bu nedenle 2000’lerin ilk on yılı için sivil iktidar ve askerler arasında AB konusunda “büyük bir uzlaşma” yerine²⁵ post-İslamcıların 2002’deki iktidarından itibaren ‘büyük bir gerilim’ yaşandığını söylemek daha isabetli olur. Nitekim 2002 ve 2011 arası dönemde Hilmi Özkök dışındaki Genelkurmay Başkanları ve diğer üst rütbeli kuvvet komutanları AB’ye sert eleştiriler yöneltmişler ve hatta belli dönemlerde AB’ye alternatif farklı ittifak oluşumlarından dahi bahsetmişlerdir. Belirtmek gerekir ki, bu durum sadece askerın takındığı bir tavır olmamış, özellikle ulusalcı eklemelenmenin de etkisiyle laik bloğun genelinde görülebilen bir pozisyona dönüşmüştür. Türkiye’nin AB üyeliğinin bir “aldatmaca” olduğu²⁶ ve bunun artık ülkenin ulusal çıkarına zarar veren bir hal aldığı bu dönemde laik dile dahil olmuş ve kendisine söylemsel düzlemde önemli bir kullanım alanı bulmuştur.

Tek başına post-İslamcıların iktidar ilişkilerini yeniden şekillendirme noktasında AB’yi etkin bir araç olarak kullanması ya da AB’nin bizzat asker ve laik bloğa ayrıcalıklı pozisyon sağlayan iktidar ilişkilerinde değişim talep etmesi, Kemalist/laik bloğun AB algısını değiştirmemiştir. Aynı zamanda Kürt kimlik hareketinin AB üzerinden kendisine önemli bir konuşma alanı açmış olması da ulusalcı laik bloktaki bu tehdit algısını önemli ölçüde beslemiştir. Ulusalcı laik bloğun Avrupa Birliği’ni “yapay azınlıklar” yaratmaya çalışmakla (Deniz Baykal)²⁷ ya da “Türkiye’de azınlık yaratma çabaları” içinde bulunmakla (Yaşar Büyükanıt)²⁸ suçlaması büyük ölçüde bu zemin üzerine kendisini

24 “MGK Genişlesin”, *Milliyet*, 25 Temmuz 2000.

25 Ersel Aydınli, Nihat Ali Özcan ve Doğan Akyaz, “The Turkish Military’s March Toward Europe”, *Foreign Affairs*, Vol.85, No.1, January-February 2006, s. 85.

26 “Baykal: Türkiye’nin AB Üyeliği İkinci Sınıf Olacak”, *Hürriyet*, 18 Ekim 2005.

27 “Baykal’dan Erdoğan’a Mektuplu Yanıt”, *Sabah*, 12 Ekim 2009.

28 “Cumhurbaşkanı Seçimi Meclis’in Bileceği Bir İş”, *Zaman*, 12 Nisan 2007.

oturtmuştur. Dolayısıyla ulusalcı laik bloğun AB politikası post-İslamcılar ve kimlikçi Kürtlerin AB pozisyonlarından tecrit edilerek anlaşılabilir ve sıklıkla akademik çalışmalarda dile getirilen üyelik sürecinin bir türlü nihayete ermemesinden duyulan rahatsızlık²⁹ da bu kuşkucu tavrın nedeni değil aslında sonucudur. Diğer bir ifadeyle,ulusalcı laikler arasındaki kuşkucu tavrın nedeni AB'nin Türkiye'yi oyaladığı fikri değil, aksinekendisini Kürt ve İslamcı kimliklerin bastırılması üzerine inşa eden bir devlet yapısının AB'nin temel eleştiri hedefine dönüşmesi ve bunun post-İslamcılar ve kimlikçi Kürtler tarafından iktidar ilişkilerinin yeniden düzenlenmesinden kullanılmış olmasıdır.

2000'lerin ikinci on yılına gelindiğinde diğer bir ifadeyle AKP'nin AB'yi ekonomi üzerinden negatif bir dile dahil etmeye başladığı ve AB doğrultusundaki adımları yavaşlattığı bir dönemde laik blok içinde yeniden AB yanlısı dilin canlanmaya başladığına ilişkin işaretler görülmeye başlanmıştır. Ergenekon davaları kapsamında tutuklu vekil ve gazetecilerin AB tarafından eleştirilmeye başlanması laik bloğun gözünde AB'yi AKP'nin hegemonik pozisyonu karşısında kullanılacak stratejik bir referansa dönüştürmüştür. CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun 2012'deki AB'nin Türkiye'ye ilişkin hazırladığı İlerleme Raporu'nun ardından söyledikleri bu bağlamda dikkat çekicidir. AKP'nin Avrupa Birliği'ni aldattığına işaret eden Kılıçdaroğlu, "AB ile AKP'nin yakından uzaktan alakası yok" ifadelerini kullanmıştır.³⁰ Kısacası AB iktidar ilişkileri bağlamında AKP'nin hakim pozisyonunu eleştirme, tahrip etme, bu pozisyon karşısında geliştirilen dile dışsal normallik kaynakları bulma noktasında işlevsel olmaya başlayınca laik bloğun diline yeniden olumlu referanslarla dahil olmuştur.

Kimlikçi Kürtler ve AB

Siyasal Kürt hareketi 2005'e kadar istikrarlı bir şekilde AB'yi ve Türkiye'nin AB üyeliğini siyasal sistem içinde kendilerine alan açacak bir mekanizma olarak görmüştür.³¹ Diğer bir ifadeyle, kimlikçi/milliyetçi Kürtler Avrupa Birliği'ni ülkedeki Kürt kimliğini inkar eden dominant laik blokla mücadelenin temel aracı olarak kabul etmiştir. Fakat AB'nin 2005 İlerleme Raporu'nda PKK'yı ülkenin doğusundaki şiddetin kaynağı olarak göstermesi kimlikçi Kürtler için

29 Bu iddia için örneğin bakınız, Tarik Oguzlu, "The Impact of 'Democratization in the Context of the EU Accession Process' on Turkish Foreign Policy," *Mediterranean Politics*, Vol.9, No.1, Spring 2004, ss. 104-105.

30 "AKP'nin AB ile Alakası Yok", *Hürriyet*, 22 Ekim 2012.

31 Ali, Balcı, "The Kurdish Movement's EU Policy in Turkey: An Analysis of a Dissident Ethnic Block's Foreign Policy", *Ethnicities*, 2014, (yayımlanacak).

bir dönüm noktası olmuş ve gerek PKK gerekse siyasal Kürt hareketi AB’yi şiddetin sebebi olarak devlet politikalarını görmemek noktasında eleştirmeye başlamıştır. Yine de bu eleştirileri kimlikçi Kürtlerin AB karşıtı bir tavır takındığı şeklinde okumak³² özellikle bu bloğun AB’yi tavır değişikliği konusunda ikna çabaları göz önüne alındığında doğru bir analiz olmaz. Kimlikçi Kürtler her ne kadar AB’ye güçlü eleştiriler yöneltse de, AB kurumları ve politikacıları ile iletişimi sürdürmüşlerdir.³³ Diğer bir ifadeyle, Kürtlerin AB özelinde yaşadıkları ihanete uğramışlık duygusukimlikçi Kürt bloğunu böylesi eleştirileri geliştirmeye zorlasa da, AB’nin tek güvenilecek uluslararası güç olduğu fikri söz konusu bloğun Brüksel’e angajmanını sürekli kılmıştır.

2009’da Avrupa Birliği bir adım daha ileri gitmiş ve İlerleme Raporu’nda dönemin Demokratik Toplum Partisi milletvekillerine ve belediye başkanlarına PKK ile aralarına mesafe koymasını önermiştir. Kürt hareketi için ihanet duygusu ikiye katlanmış olsa da, budurum kimlikçi Kürtleri AB karşıtı bir tavır takınmaya itmemiş aksine bu gelişmeler AKP’nin AB’yi ‘anti-Kürt ittifakına ortak etme’ çabasının bir parçası olarak algılanmıştır. Kürt hareketinin bu yeni söylemine göre, AKP rejimi AB’yi Kürt hareketini ‘sinsi asimilasyon politikaları’ izleyerek yok etme amacı doğrultusunda kullanmaktadır.³⁴ Bu yeni söylem Kürt hareketi için AB’yi doğrudan suçlamaksızın eleştirebilmenin diğer bir ifadeyle ‘eleştirel bir angajmanın’ imkanını da sağlamıştır. Nitekim ilerleme raporlarındaki bu ifadeler güçlü bir dille eleştirilse de, kimlikçi Kürtler AKP’yi Avrupa Birliği raporları üzerinden mahkum etmeye ve bu açıklamaları kullanarak kendi pozisyonlarını normalleştirmeye devam etmişlerdir. Bu noktada kimlikçi Kürtlerin AB’yi post-İslamcıların ‘tuzağına’ düşmekle eleştirmesi ve yeniden (özellikle post-İslamcılarla mücadele bağlamında) kendi safına çekme çabası önemli bir ayrıntıdır ve bu durum büyük ölçüde AKP’nin AB destekçisi pozisyonundan farklılaşma ve yeni bir AB dili geliştirme çabası ile açıklanabilir. Bu doğrultuda Kürt hareketi sıklıkla AB kurumlarını AKP’nin AB’yi manipüle etmesi konusunda dikkatli olmaya çağırırken, AKP’ye karşı onun asimilasyoncu politikalarına ortak olmamak adına seslerini yükseltme önerisinde bulunmuştur.³⁵

32 Bakınız, Emrullah Uslu, “The Kurdistan Workers’ Party Turns against the European Union,” *Mediterranean Quarterly*, Vol. 19, No. 2, Spring 2008.

33 Bakınız, Marlies Casier, “Designated Terrorists: The Kurdistan Workers’ Party and its Struggle to (Re)Gain Political Legitimacy,” *Mediterranean Politics*, Vol. 15, No. 3, November 2010.

34 Duran Kalkan, “1 Haziran hamlesi Karşı Direniştir,” *firatnews.com*, 2 Haziran 2012; Selahattin Demirtaş, “Başbakan’dan Umutlu Olmak Safıktır,” *firatnews.com*, 14 Haziran 2012.

35 “Demirtaş: European Institutions are a Party to Turkey’s Crime,” *firatnews.com*, 1 Ağustos 2012.

Kimlikçi Kürtler için ulusalcı laik blok iktidar ilişkilerinin bir parçası olma-ya devam etmesine rağmen, AB'nin sadece bu blokla mücadelede devreye sokulması mevcut durumda güçlü bir pozisyon işgal eden post-İslamcıların diline eklenmek dışında bir işe yaramamaktadır. Tam da bu nedenle kimlikçi Kürt bloğu kendisini bir taraftan AB'yi iktidar ilişkilerinde bir strateji olarak devreye sokmak yoluyla ulusalcı laik bloktan, diğer taraftan AB'ye yönelttiği eleştirilerle de post-İslamcı bloktan farklılaştırmıştır. AB'nin PKK eleştirisinin post-İslamcıların iktidar ilişkilerindeki pozisyonuna hizmet ettiğinin farkında olan kimlikçi Kürtler, Brüksel üzerinden ulusalcı laikleri değil 'AKP rejimini' hedef almaya başlamıştır. AB'den gelen eleştiriler üzerinden, Kürt hareketinin AB politikasının AKP'nin AB politikasıyla benzeşmesi sürekli bir şekilde ertelenirken, aynı anda AKP'nin AB politikası Kürtleri asimile etme niyetiyle ilişkilendirilerek meşruiyetinin altı oyulmaya çalışılmıştır. Fakat AKP'nin güçlü AB destekçi pozisyonu düşünüldüğünde bu yeni mücadele biçiminin kimlikçi Kürtler için ulusalcı laiklerle girilen mücadeleden daha zor bir zeminde gerçekleştiği söylenebilir.

Değerlendirme

Türkiye'de son on yılda belirginleşen bir üç tarz-ı AB siyasetinden bahsedilebilir ve bu siyaset temelde üç farklı tarihsel bloğun iktidar ilişkilerindeki pozisyonlarına içkindir. Nitekim post-İslamcıları AB yanlısı yapan, ulusalcı laikleri AB kuşkucu (yer yer karşıtı) bir dil geliştirmeye iten ve kimlikçi Kürtleri 'ne seninle ne de sensiz' pozisyonuna zorlayan son on yıldaki bu 'tuhaf' rol değişimleri, söz konusu üç tarihsel bloğun iktidar ilişkileri içinde aldıkları pozisyonlar göz önünde bulundurulmadan anlaşılmaz. Cumhuriyet'in başından beri, özellikle 1980'lere kadar, laik sınıfın iktidar ilişkileri içindeki pozisyonunu normalleştirmeye, süreklileştirmeye ve sağlamlaştırmaya hizmet eden dış politika, Soğuk Savaş sonrası dönemde bu işlevini sürdürme noktasında ciddi krizler yaşamaya başlamıştır. 1990'larda laik bloğun dış politika üzerinden kendi pozisyonu sağlama alma çabası (özellikle İsrail örneğine bakıldığında) alenileşmiş ve bu alenilik diğer blokların dış politika üzerinde konuşma çabaları da dikkate alındığında üç tarz-ı mücadelenin en açık göstergesi olmuştur.

2000'lerin ilk on yılını özellikle dış politika alanında Cumhuriyet tarihinin geri kalanından ayıran, üç tarz-ı siyasetin açık gerilimine sahne olması ve hatta pozisyon değişimlerini içinde barındırmasıdır. Dış politikanın mevcut iktidar ilişkilerinin sağlamlaştırılmasında, değiştirilmesinde, altüst edilmesinde ya da yeniden üretilmesinde devreye giren bir strateji işlevi gördüğü sanırım en net şekilde kendisini bu on yılda göstermiştir. Avrupa Birliği politikasının diğer

dış politik pratik ve söylemlerden ayrılan yanı ise dış politika üzerinden yaşanan bloklar arasındaki mücadelenin en etkin karşılık bulduğu alan olmasıdır. Son olarak tekrar belirtmeliyim ki, kimlikçi Kürtlere yönelik çifte dışlama (iç politik düzlemde yapılan susturmanın dış politika alanındaki dille üzerinden bir kez daha geçilmesi) bugün için sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle bir üçüncü dışlama (dış politika analizleri yoluyla) akademik yazının bir eksikliği olarak kalmaktan başkabilir işe yaramayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aydın, Ersel, Nihat Ali Özcan ve Doğan Akyaz, “The Turkish Military’s March Toward Europe”, *Foreign Affairs*, Vol. 85, No.1, January-February 2006.
- Balcı, Ali, *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013).
- Balcı, Ali, “1990 Sonrası Türk Dış Politikası Üzerine Bazı Notlar: Avrupa Birliği ve Kıbrıs Örneği”, içinde Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil, der., *Türkiye’nin Değişen Dış Politikası*, (İstanbul: Nobel Yayınları, 2010).
- Balcı, Ali, “Dış Politika: Yeni Bir Kavramsallaştırma Bağlamında Egemenlik Mitinin Analizi”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 7, Sayı: 28, Kış 2011.
- Balcı, Ali, “Diskors ve Pratik Olarak Dış Politika”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 4, Sayı: 15, Güz 2007.
- Balcı, Ali, “Foreign Policy as Politicking in the Sarikiz Coup Plot: Cyprus between the Coup Plotters and the AKP”, *Middle East Critique*, Vol. 21, No. 2, Summer 2012, ss. 157-170.
- Balcı, Ali “The Kurdish Movement’s EU Policy in Turkey: An Analysis of a Dissident Ethnic Block’s Foreign Policy”, *Ethnicities*, 2014, (yayımlanacak).
- Balcı, Ali ve Tuncay Kardaş, “The Changing Dynamics of Turkey’s Relations with Israel: An Analysis of ‘Securitization’”, *Insight Turkey*, Vol. 14, No.2, 2012, ss. 99–120.
- Bilgiç, Tuba Ünlü, “The Military and Europeanization Reforms in Turkey”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 45, No. 5, September 2009.
- Bozdağhoğlu, Yücel, “Modernity, Identity and Turkey’s Foreign Policy”, *Insight Turkey*, Vol. 10, No. 1, 2008, ss. 55-76.
- Campbell, David, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998).
- Casier, Marlies, “Designated Terrorists: The Kurdistan Workers’ Party and its Struggle to (Re)Gain Political Legitimacy”, *Mediterranean Politics*, Vol. 15, No. 3, November 2010.

- Davutoğlu, Ahmet, "The Clash of Interests: An Explanation of the World (Dis)Order", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol. 2, No. 4, December 1997-February 1998.
- Duran, Burhanettin ve Nuh Yılmaz, "Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı'ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri", içinde Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Resul Usul, der., *Türk Dış Politikası Yıllığı 2011*, (Ankara: SETA Yayınları, 2012), ss. 15-86.
- Duran, Burhanettin, "JDP and Foreign Policy as an Agent of Transformation", içinde Hakan Yavuz, der., *The Emergence of A New Turkey: Democracy and the AK Parti*, (Salt Lake City: The University of Utah Press, 2006), ss. 281-305.
- Duran, Burhanettin, "The Justice and Development Party's 'New Politics': Steering towards Conservative Democracy, a Revived Islamic Agenda or Management of New Crises", içinde Ümit Cizre, ed., *Secular and Islamic Politics in Turkey: The Making of the Justice and Development Party*, (New York: Routledge, 2007).
- Göle, Nilüfer, "Snapshot of Islamic Modernities," *Daedalus*, Vol. 129, No. 1 Winter 2000, ss. 91-117.
- İnat, Kemal ve Burhanettin Duran, "AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama," *Demokrasi Platformu*, Cilt: 1, Sayı: 4, Güz 2006, ss. 1-39.
- İnat, Kemal, "Türkiye'nin Dönüşümünde Avrupa Birliği'nin Etkisi", içinde Davut Duran, Burhanettin Duran ve Hamza Al, der., *Dönüşüm Sürecindeki Türkiye*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2007), ss. 97-120.
- Kardaş, Tuncay, "Turkey: Secularism, Islam, and the EU", içinde Stig J. Hansen, Atley Mosey ve Tuncay Kardaş, der., *The Borders of Islam: Exploring Samuel Huntington's Faultlines, from Al-Andalus to the Virtual Ummah*, (London: Hurst and Company, 2009).
- Oğuzlu, Tarık, "The Impact of 'Democratization in the Context of the EU Accession Process' on Turkish Foreign Policy," *Mediterranean Politics*, Vol. 9, No. 1, Spring 2004.
- Oğuzlu, Tarık, "The 'Arab Spring' and the Rise of the 2.0 Version of Turkey's 'Zero Problems With Neighbors' Policy", *SAM Papers*, No. 1, February 2012, ss. 1-16.
- Özkeçeci-Taner, Binnur, "The Impact of Institutionalized Ideas in Coalition Foreign Policy Making: Turkey as an Example, 1991-2002", *Foreign Policy Analysis*, Vol. 1, No. 3, 2005.
- Polat, Necati, "Identity Politics and the Domestic Context of Turkey's European Union Accession", *Government and Opposition*, Vol. 41, No. 4, 2006.
- Sarıgil, Zeki, "Europeanization as Institutional Change: The Case of the Turkish Military", *Mediterranean Politics*, Vol. 12, No. 1, March 2007.
- Tocci, Nathalie, "Europeanization in Turkey: Trigger or Anchor for Reform," *South European Society and Politics*, Vol. 10, No. 1, March 2005.

M. İbrahim Turhan, “Ahmet Davutoğlu: Türkiye Küresel Güçtür”, *Türkiye Söyleşiler: Avrupa*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2007).

Uslu, Emrullah, “The Kurdistan Workers’ Party turns against the European Union”, *Mediterranean Quarterly*, Vol. 19, No. 2, Spring 2008.

Uzgel, İlhan, “Sıfır Sorunun Çöküşü”, *Radikal İki*, 1 Temmuz 2012.

Yeşiltaş, Murat ve Ali Balcı, “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, *Bilgi*, Sayı: 23, Kış 2011.

Yazarın Kısa Özgeçmişi / Biography of the Author

Ali Balcı (Doç. Dr.), Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde çalışmaktadır. Lisans derecesini 2002 yılında Uludağ Üniversitesi’nde tamamladıktan sonra Sakarya Üniversitesi’nde Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde sırasıyla 2004 ve 2009 yıllarında yüksek lisans ve doktorasını bitirmiştir. 2011-2012 yılları arasında Manchester Üniversitesi’nde doktora sonrası araştırmalar yapmak amacıyla bulunmuştur. Balcı Ethnicities, Journal of South Asian and Middle Eastern Studies, Insight Turkey, Mediterranean Quarterly, Turkish Studies, Uluslararası İlişkiler, Middle East Critique, Ortadoğu Etütleri, Akademik Orta Doğu ve Bilgi gibi dergilere Türkiye dış politikası konusundaki yazularıyla katkıda bulunmuştur. Ayrıca Ortadoğu Yıllığı’nın ve Bilgi dergisinin yardımcı editörlüğünü yapmaktadır. Balcı’nın Türkiye’de Militarist Devlet Söylemi (Kadim Yayınları, 2011) ve Türkiye Dış Politikası: İlkeler Aktörler ve Uygulamalar (Etkileşim Yayınları, 2013) başlıklı iki kitabı bulunmaktadır.

Ali Balcı is an associate professor at Sakarya University, Department of International Relations. He graduated from the Department of International Relations at Uludağ University and obtained his MA and PhD degrees from the Department of International Relations, Sakarya University. He also visited the University of Manchester as a visiting scholar for a year between 2011 and 2012. He has written several articles published in journals such as Ethnicities, Journal of South Asian and Middle Eastern Studies, Insight Turkey, Mediterranean Quarterly, Turkish Studies, Uluslararası İlişkiler, Middle East Critique, Ortadoğu Etütleri, Akademik Orta Doğu ve Bilgi. He is also the author of two books: Türkiye’de Militarist Devlet Söylemi [Militarist State Discourse in Turkey] (Ankara: Kadim Yayınları, 2011) and Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar [Turkey’s Foreign Policy: Principles, Actors and Practices] (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013).